

УДК 504+338.43

Ю. М. Лучечко,
 доктор філософії з економіки, докторант,
 Луцький національний технічний університет
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9006-5374>

DOI: 10.32702/2306-6792.2026.10.349

РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СЕКТОРУ ЕКОЛОГІЧНО ЧИСТИХ ПЕРЕРОБНО- ХАРЧОВИХ ВИРОБНИЦТВ В УКРАЇНІ: ІНСТИТУЦІЙНІ ФОРМИ, МЕТОДИ, ІНСТРУМЕНТИ

Y. Luchechko,
 PhD in Economics, Candidate on Doctor Degree, Lutsk National Technical University

REGULATION OF THE DEVELOPMENT OF THE ENVIRONMENTALLY FRIENDLY FOOD PROCESSING SECTOR IN UKRAINE: INSTITUTIONAL FRAMEWORKS, METHODS AND INSTRUMENTS

Дослідження показали, що ресурсною базою становлення сектору екологічно чистих переробно-харчових виробництв виступає сільськогосподарська сировина (продукція рослинництва та тваринництва), отримана на основі застосування сучасних методів органічного землеробства, тваринництва та кормовиробництва. Встановлено, що інституційними передумовами виробництва екологічно чистої сільськогосподарської сировини виступають: 1) інструментарій державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва на основі прямої та непрямой фінансової підтримки, а також консультативного супроводження реалізації проєктів екологізації сільськогосподарського виробництва; 2) кооперативні, асоціативні та кластерні форми інтеграції виробників органічної сільськогосподарської продукції. Обґрунтовано, що прискорення процесів розбудови матеріально-технічної бази та інфраструктури сектору екологічно чистих переробно-харчових виробництв напряму залежить від умонтування в систему менеджменту цих виробництв інструментів екологічного реінжинірингу, екологічного франчайзингу та екологічного бенчмаркінгу. Визначено, що екологічний реінжиніринг як ключовий інструмент нарощення потужностей у секторі екологічно чистих переробно-харчових виробництв являє собою перепрофілювання основних бізнес-процесів щодо використання органічних речовин полів фільтрації, виробництва біогазу та цінних кормових добавок. Доведено, що в умовах інтернаціоналізації екологічно чистих агропродуктових ланцюгів доданої вартості особливої актуальності набуває імплементація в систему екологічного менеджменту підприємств переробно-харчової промисловості прийомів екологічного франчайзингу, які дозволяють отримати від франчайзера (визнаного на міжнародних ринках іноземного виробника екологічно чистої продукції) в якості франшизи права на відтворення на власній території брендів екологічно безпечних готових харчових продуктів та харчових напівфабрикатів. Виходячи із глобальних трендів екологізації відтворювальних пропорцій у секторі екологічно чистих переробно-харчових виробництв, доцільним є використання в діяльності підприємств переробно-харчової промисловості інструментів екологічного бенчмаркінгу, котрі дозволяють освоювати передові практики покращення екологічних характеристик різноманітних видів харчових продуктів та продуктів промислового призначення, отриманих на основі переробки сільськогосподарської сировини.

Research has shown that the resource base for the development of the eco-friendly food processing sector consists of agricultural raw materials (crops and livestock products) obtained through the use of modern methods of organic farming, livestock rearing and feed production. It has been established that the institutional prerequisites for the production of environmentally friendly agricultural raw materials are: 1) instruments of state support for organic agricultural production based on direct and indirect financial support, as well as advisory support for the implementation of projects to make

agricultural production more environmentally friendly; 2) cooperative, associative and cluster forms of integration among producers of organic agricultural products. It is argued that accelerating the development of the material and technical base and infrastructure of the environmentally friendly food processing sector directly depends on the integration of tools for environmental re-engineering, environmental franchising and environmental benchmarking into the management systems of these enterprises. It is determined that environmental re-engineering, as a key tool for capacity building in the sector of environmentally friendly food processing enterprises, involves the reorganisation of core business processes regarding the use of organic matter from filtration fields, biogas production and valuable feed additives. It has been demonstrated that, in the context of the internationalisation of environmentally friendly agri-food value chains, the implementation of environmental franchising techniques within the environmental management systems of processing and food industry enterprises is of particular relevance. These techniques enable the acquisition from the franchisor (a foreign manufacturer of environmentally friendly products recognised in international markets) the right, as a franchise, to reproduce brands of environmentally safe ready-made food products and semi-finished food products within their own territory. Given the global trends towards the greening of production processes in the sector of environmentally friendly food processing, it is advisable for enterprises in the food processing industry to utilise environmental benchmarking tools, which enable the adoption of best practices for improving the environmental performance of various types of food products and industrial goods derived from the processing of agricultural raw materials.

Ключові слова: сектор екологічно чистих переробно-харчових виробництв, органічне сільськогосподарське виробництво, сільськогосподарська сировина, пряма та непряма фінансова підтримка, екологічний реінжиніринг, екологічний бенчмаркінг.

Key words: the sector of environmentally friendly food processing and production, organic farming, agricultural raw materials, direct and indirect financial support, environmental re-engineering, environmental benchmarking.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В умовах посилення у глобальному масштабі трендів переходу країн цивілізованого світу на модель низьковуглецевого розвитку однією з конкурентних переваг України на світовому ринку продовольства є розширене відтворення ресурсно-виробничого потенціалу вітчизняного сектору екологічно чистих переробно-харчових виробництв. Критично необхідною умовою нарощення обсягів виробництва екологічно чистих харчових напівфабрикатів та готових харчових продуктів є масштабування органічного землеробства, кормовиробництва та тваринництва, що дасть змогу сформувати ресурсну базу сектору екологічно чистих переробно-харчових виробництв на основі переробки сільськогосподарської сировини, виробленої із дотриманням вимог міжнародних стандартів і регламентів якості і безпечності продукції. Водночас нарощення потенціалу сектору екологічно чистих переробно-харчових виробництв значною мірою залежить від упорядкованого регуляторного впливу держави на екологізацію агропродуктових ланцюгів. Такий вплив набуде прийнятних рівнів результативності за наявності інструментарію державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва на основі застосування

прийомів прямої та непрямої фінансової підтримки, за умови інституціоналізації кооперативних, асоціативних та кластерних форм інтеграції виробників органічної сільськогосподарської сировини та виробників екологічно чистої продукції переробно-харчової промисловості. Сектор екологічно чистих переробно-харчових виробництв набуде прийнятних темпів розширеного відтворення за умови умонтування в управлінсько-виробничу діяльність суб'єктів агропромислової сфери таких інструментів екологічного менеджменту як екологічний реінжиніринг, екологічний франчайзинг та екологічний бенчмаркінг.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Прискорення процесів переведення національних господарств передових країн світу на модель низьковуглецевого розвитку, приєднання основних геополітичних акторів цивілізованого світу до глобальної природоохоронної архітектури, а також необхідність конвергенції цілей національної екологічної політики України з пріоритетами Європейського зеленого курсу призвели до активізації досліджень вітчизняних вчених стосовно формування інструментарію регулювання розвитку сектору екологічно чистих переробно-харчових виробництв в Україні, оскільки екологізація відтворюваль-

них пропорцій в аграрному секторі як ключовій ланці національної економіки виступає основним детермінантом виконання нашою країною базових положень міжнародних природоохоронних конвенцій.

Теоретико-методологічні та інституційні засади становлення сучасного формату розвитку сектору екологічно чистих переробно-харчових виробництв розроблені Н. Андрєєвою, Б. Буркинським та С. Харічковим, якими були сформульовані наукові засади та інституційні передумови впровадження та розвитку екологічно чистих виробництв [2; 13]. Підходи стосовно визначення рівня соціально-економічної ефективності розвитку екологічно чистих виробництв в агропромисловій сфері України в контексті глобальних трендів екологізації агропродуктових ланцюгів були обґрунтовані Є. Мішеніним, О. Дутченко та Г. Мішеніною [12]. У працях Д. Крисанова повною мірою розкрито визначальні характеристики зниження екологонебезпечності переробної промисловості у перехідний період [10] та інституційно-регламентні засади виробництва якісної та екологічно безпечної харчової продукції [11]. Виходячи з необхідності активізації процесів ресурсо-, та енергозбереження у переробному сегменті агропромислової сфери України, у працях В. Голяна, О. Громової, Т. Маркової, О. Ходаківської та Д. Шмарова [5; 6; 14] сформовано системні підходи екологізації аграрного виробництва, запропоновано організаційно-економічні, інституційні та інвестиційні механізми комплексного розвитку переробно-харчових виробництв на основі утилізації відходів та використання екологічно чистих технологій енергозабезпечення на підприємствах харчової промисловості.

З метою умонтування в набір стратегічних ініціатив розвитку підприємств переробно-харчової промисловості пріоритетів екологізації відтворювальних пропорцій у сфері переробки сільськогосподарської сировини пропонуються Н. Андрєєвою, І. Ілляшенко та В. Козловцевою [1; 7] авторські підходи стосовно запровадження в управлінсько-виробничу діяльність суб'єктів агропромислового виробництва прийомів екологічного франчайзингу як форми активізації підприємницької діяльності у харчовій промисловості та фактора вирішення екологічних проблем.

Водночас необхідність врахування воєнних викликів та трансформаційних процесів у глобальній природоохоронній архітектоніці, а також використання наявних резервів екологізації агропродуктових лан-

цюгів потребує удосконалення теоретико-методологічних та інституційних підходів щодо становлення на загальнонаціональному рівні інструментарію стимулювання процесів розширеного відтворення ресурсно-виробничого потенціалу сектору екологічно чистих переробно-харчових виробництв, запровадження форм інтеграції виробників екологічно безпечної сільськогосподарської сировини та екологічно чистих харчових напівфабрикатів і готових харчових продуктів, умонтування в управлінсько-виробничу діяльність підприємств переробно-харчової промисловості прийомів екологічного франчайзингу та інших інструментів екологічного менеджменту.

ЦІЛІ СТАТТІ

Метою статті є розроблення авторського концепту умонтування сучасних форм, методів та інструментів економічного стимулювання і екологічного менеджменту в комплексний інструментарій регулювання розвитку сектору екологічно чистих переробно-харчових виробництв в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Наявність сприятливих передумов розвитку сектору переробно-харчових виробництв, зокрема великі можливості щодо збільшення обсягів екологічно безпечної сільськогосподарської сировини та екологічно безпечних харчових продуктів, не є достатньою умовою для зміцнення його позицій в системі відтворювальних пропорцій агропромислової сфери в цілому. Виходячи з даного твердження виникає необхідність у становленні інструментарію регулювання розвитку сектору переробно-харчових виробництв, оскільки провадження екологічно чистих виробництв в агропромислову сферу потребує формування відповідних організаційно-економічних засад, які мають охоплювати комплекс інститутів-правил та інститутів-організацій, а також податкових, кредитних та майнових регуляторів, що стимулюватимуть сільськогосподарських товаровиробників та переробно-харчові виробництва впроваджувати сучасні методи ґрунтозахисного землеробства, здійснювати необхідний комплекс агротехнічних та агролісомеліоративних заходів, впроваджувати екологічно безпечні методи та технології переробки сільськогосподарської сировини, а також застосовувати сучасні механізми використання рослинних та тваринних відходів як з метою збільшення об-

сягів виробництва харчової продукції, так і біологічного палива [8]. У той же час формування такого інструментарію потребує обов'язкового умонтування комплексу екологічних регламентів, стандартів та нормативів, котрі виступають невід'ємною складовою Європейського зеленого курсу та ключових міжнародних конвенцій, які регулюють процеси якості та безпечності виробництва сільськогосподарської сировини та готових харчових продуктів, в інтегрований механізм регуляторного впливу на процеси екологізації агропродуктових ланцюгів.

Виходячи з техніко-експлуатаційних та фізико-хімічних вимог до екологічно чистих переробно-харчових виробництв, можна стверджувати, що необхідною умовою екологізації відтворювальних пропорцій в агропромисловій сфері виступає створення організаційно-економічних та виробничотехнічних умов для нарощення обсягів виробництва якісної та безпечної сільськогосподарської сировини. Тому доцільно урізноманітнити набір методів та інструментів прямої та непрямої фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників, які спеціалізуються на застосуванні технологій органічного землеробства, кормовиробництва та тваринництва.

Для малого та середнього аграрного бізнесу саме чинник екологізації може стати ключовим детермінантом закріплення на регіональних аграрних ринках та підвищити їх конкурентоспроможність на зовнішніх ринках. Вагомого значення набуває умонтування в інструментарій регулювання розвитку сектору переробно-харчових виробництв інструментів консультативного супроводження суб'єктів аграрного підприємництва в частині запровадження сучасних органічних та ґрунтозахисних технологій, а також упорядкування цінової та інвестиційної діяльності на основі використання сучасних цифрових продуктів.

Одним з чинників формування додаткових агропродуктових ланцюгів у сфері виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції та екологічно чистих харчових продуктів виступає інституціоналізація сучасних форм інтеграції суб'єктів аграрного підприємництва та суб'єктів переробно-харчової промисловості. Така інтеграція є можливою на основі інституційної та консультативної підтримки державою та місцевим самоврядуванням форм кооперативної, асоціативної і кластерної інтеграції.

Кооперативна форма дає можливість консолідувати інфраструктурні, виробничі та ресурсні можливості сільських домогосподарств-виробників сільськогосподарської сировини і переробних підприємств та забезпечити необхідні потоки сільськогосподарської продукції для налагодження повноцінного виробництва екологічно чистих харчових продуктів.

Входження суб'єктів аграрного підприємництва та підприємств переробно-харчової промисловості до асоціативних утворень створює можливості для підвищення координації діяльності виробників екологічно чистих харчових продуктів, покращення трансферу передових технологій та обміну інформацією щодо наявності і перспектив запровадження передових практик екологізації агропродуктових ланцюгів.

Кластерна форма інтеграції сільськогосподарських товаровиробників та суб'єктів переробно-харчової промисловості відзначається тим, що поряд з підприємницькими структурами учасниками кластерних утворень можуть виступати органи державного управління та місцевого самоврядування, що створює умови для публічного контролю за процесами концентрації органічних сільськогосподарських виробництв і екологічно чистих переробно-харчових виробництв.

При програмуванні заходів стосовно становлення системи регулювання розвитку сектору екологічно чистих переробно-харчових виробництв треба враховувати факт того, що базовою передумовою прискорення процесів впровадження технологій екологічно чистого виробництва має виступати компліментарність між інституційними нормами публічного рівня та інституційним підґрунтям застосування методів екологізації процесів виробництва харчових продуктів на рівні суб'єктів аграрного та агропродовольчого підприємництва. Тобто органи публічного управління формують передумови для повноцінної інституціоналізації форм, методів та інструментів стимулювання впровадження технологій екологічно чистого виробництва у всіх фазах агропродуктового ланцюга [9, с. 64]. Тому результативний вплив інструментів державної підтримки виробників органічної сільськогосподарської продукції та інституціоналізація форм їх консолідації з суб'єктами переробно-харчової промисловості виступають ключовими інституційними передумовами розбудови виробничотехнічної бази та інфра-

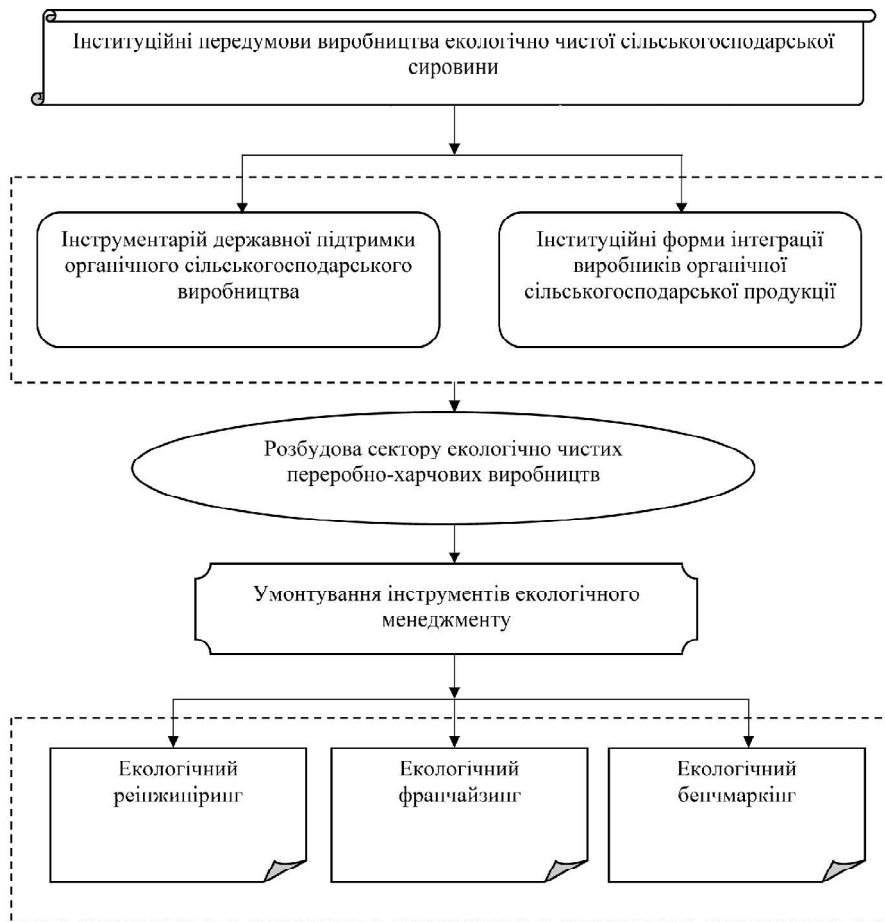

Рис. 1. Інституційно-управлінські виміри становлення сектору екологічно чистих переробно-харчових виробництв

Джерело: сформовано автором.

структури сектору екологічно чистих переробно-харчових виробництв (рис. 1).

Водночас урізноманітнення інструментів стимулювання розвитку сировинної ланки та безпосередньо сектора екологічно чистих переробно-харчових виробництв не забезпечить прийнятних темпів розширеного відтворення ресурсно-виробничого потенціалу даного сектора. Вагомим також є умонтування в систему менеджменту підприємств переробно-харчової промисловості перевірених передовою світовою практикою прийомів екологічного реінжинірингу, екологічного франчайзингу та екологічного бенчмаркінгу.

Особливої ваги набуває запровадження прийомів екологічного реінжинірингу, який передбачає внесення суттєвих змін у виробничий процес, зокрема через модернізацію техніко-технологічної бази переробки матеріально-речової субстанції сільськогосподарської сировини з метою покращення еколого-економічних

характеристик харчових напівфабрикатів та готових харчових продуктів; формування сучасної інфраструктури утилізації ресурсної цінності рослинних та тваринних відходів з метою виробництва цінних кормових добавок та продуктів енергетичного спрямування. Складовими екологічного реінжинірингу сектору переробно-харчових виробництв також виступає: перепрофілювання використання органічних речовин на полях фільтрації через виробництво біогазу та використання дегазифікованої речовини як органічних добрив у с/г виробництві; максимізація ефекту використання харчових відходів рослинного та тваринного походження у відгодівлі сільськогосподарських тварин; біоконверсія органічних відходів; перепрофілювання техніки та технології виробництва і пакування продукції, виходячи з вимог гармонізації вітчизняних та українських стандартів визначення якості та безпечності продуктів [8].

Виходячи з того, що в Україні в останні два десятиліття сформувалася мережа великих виробників сільськогосподарської сировини і готових харчових продуктів і має місце високий рівень концентрації інвестиційного потенціалу в секторі найбільших агрохолдингів, можна констатувати факт наявності сприятливих фінансово-інвестиційних передумов для масштабування технологій екологічного реінжинірингу у агропродуктових ланцюгах. Більше того, екологічний реінжиніринг є привабливим об'єктом залучення "зелених" інвестицій з огляду на активізацію процесів "зеленого" інвестування у глобальному масштабі та результативність реалізації Європейського зеленого курсу [3; 4]. За таких умов високою є ймовірність для потреб застосування технологій екологічного реінжинірингу залучити кошти глобальних публічних екологічних фондів, а також приватних фондів, які спеціалізуються на фінансово-інвестиційному забезпеченні проєктів екологізації продуктових ланцюгів та оздоровлення довкілля.

В контексті урізноманітнення методів та інструментів екологічного менеджменту, які умовнюються в управлінсько-виробничу діяльність підприємств переробно-харчової промисловості, актуальним стає впровадження технологій екологічного франчайзингу, який передбачає: 1) надання франчайзі права на торгівлю екологічними харчовими товарами, виготовленими франчайзером; 2) отримання від франчайзера в якості франшизи права на повне відтворення всього екологічного харчового виробництва на власній території; 3) отримання франчайзі права на інституційну участь в екологічному харчовому бізнесі франчайзера; 4) оформлення франчайзі угоди з франчайзером на умовах, що дозволяють на власний розсуд перепродавати франшизу іншим суб'єктам з додаванням власної надбавки [8]. Запровадження методів та технологій екологічного франчайзингу набуде відповідного динамізму за умови покращення рівня консультативного забезпечення суб'єктів аграрного та переробно-харчового підприємництва через створення спеціалізованого агентства.

В умовах загострення конкурентної боротьби на міжнародних ринках органічної сільськогосподарської сировини та екологічно чистих харчових продуктів принципового значення набуває донесення до суб'єктів переробно-харчового підприємництва, які масштабують застосування екологічно орієнтованих технологій, інформації про підприємства-лідери, котрі активно використовують найбільш сучасні методи та технології екологізації агропродуктових ланцюгів. Така інформація дасть змогу більшості виробникам орієнтуватися на кращі вітчизняні практики. За таких умов формується інструментарій екологічного бенчмаркінгу, застосування котрого дасть можливість перейняти кращий досвід виробництва сільськогосподарської продукції та готових харчових продуктів з покращеними еколого-економічними характеристиками.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сектор екологічно чистих переробно-харчових виробництв в умовах глобального домінування тренду сталого розвитку може стати вагомим конкурентною перевагою агропромислової сфери України на світовому ринку готових харчових продуктів. Тому введення додаткових потужностей в даний сектор агропромислової сфери України є одним з пріоритетів екологізації агропродуктових ланцюгів. Базовою інституційною передумовою активізації процесів розширеного відтворення ресурсно-виробничого потенціалу сектору екологічно чистих переробно-харчових

виробництв є формування інструментарію регулювання розвитку даної ланки агропромислової сфери через інституціоналізацію методів прямої та непрямої фінансової підтримки виробників органічної сільськогосподарської сировини та інституціоналізацію форм інтеграції сільськогосподарських товаровиробників та суб'єктів переробно-харчової промисловості, які спеціалізуються на виробництві готових харчових продуктів з покращеними екологічними характеристиками. На внутрішньо-корпоративному рівні каталізатором введення додаткових потужностей у сектор екологічно чистих переробно-харчових виробництв виступає запровадження інструментів екологічного реінжинірингу, екологічного франчайзингу та екологічного бенчмаркінгу, що дасть можливість переорієнтувати виробничі потужності даного сектора на виробництво якісної та безпечної харчової продукції, а також масштабувати передові практики екологізації технологічного процесу виробництва екологічно чистих харчових напівфабрикатів та готових харчових продуктів.

Література:

1. Андрєєва Н.М., Козловцева В.А. Екологічний франчайзинг як форма активізації підприємницької діяльності у харчовій промисловості України: економіко-правовий аспект впровадження. *Економіка і управління*. 2013. № 2. Ч. 1. С. 8—14.
2. Буркинський Б. Екологічно чисте виробництво: наукові засади впровадження та розвитку. *Вісник НАН України*. 2006. № 5. С. 11—17.
3. Голян В.А., Заставний Ю.Б., Коробка Р.В., Лучечко Ю.М. Зелені інвестиції як необхідна передумова екологічного реінжинірингу сільськогосподарського виробництва. *Агросвіт*. 2024. № 5. С. 14—21.
4. Голян В.А., Заставний Ю.Б., Лучечко Ю.М., Коробка Р.В. Зелені інвестиції у екологічно чисте сільськогосподарське виробництво: сучасні реалії залучення та пріоритети наروшення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 6. С. 12—17.
5. Голян В.А., Шмаров Д.М. Комплексний розвиток переробно-харчових виробництв на основі утилізації відходів: інституціональні передумови та інвестиційне забезпечення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 13. С. 10—15.
6. Громова О.М., Маркова Т.Д. Доцільність використання екологічно чистих технологій енергозабезпечення на підприємствах харчової промисловості. *Економіка харчової промисловості*. 2010. № 3. С. 59—62.
7. Ілляшенко І. Формування системи франчайзингу як фактора вирішення екологічних

проблем. Економіка природокористування і охорони довкілля. 2014. С. 27—28.

8. Козловцева В.А. Організаційно-економічні засади впровадження екологічно чистих виробництв в агропромисловій сфері. Дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. спец. 08.00.06 "Економіка природокорист. та охорони навкол. середов". НАН України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. Одеса, 2018. 286 с.

9. Козловцева В.А. Удосконалення інституціонального середовища стимулювання впровадження екологічно чистого виробництва в агропромислову сферу: публічний та внутрішньо-корпоративний рівень. Агросвіт. 2018. № 13. С. 63—72.

10. Крисанов Д.Ф. Екологонебезпечність переробної промисловості та інструменти її зниження у перехідний період. Вісник Сумського державного аграрного університету. Сер. Економіка та менеджмент. 2001. Випуск 1. С. 225—229.

11. Крисанов Д.Ф. Якість і безпечність харчової продукції. Економіка і прогнозування. 2010. № 3. С. 103—119.

12. Мішенін Є.В., Дутченко О.М., Мішеніна Г.А. Соціально-економічна ефективність розвитку екологічно чистих виробництв в агропромисловій сфері України. Вісник Сумського національного аграрного університету. Сер. Економіка та менеджмент. 2017. № 12 (74). С. 147—151.

13. Харічков С., Андреева Н. Екологічно чисте виробництво: інституційні передумови, шляхи та механізми їх активізації в Україні. Економіст. 2010. № 10. С. 25—29.

14. Ходаківська О.В. Екологізація аграрного виробництва. Монографія. К. ННЦ ІАЕ, 2015. 350 с.

References:

1. Andrieieva, N.M. and Kozlovtsseva, V.A. (2013), "Ecological franchising as a form of entrepreneurship activation in the food industry of Ukraine: economic and legal aspects of implementation", *Ekonomika i upravlinnia*, vol. 2, no. 1, pp. 8—14.

2. Burkyns'kyj, B. (2006), "Ecologically clean production: scientific principles of implementation and developmen", *Visnyk NAN Ukrainy*, vol. 5, pp. 11—17.

3. Holian, V.A., Zastavnyj, Yu.B., Korobka, R.V. and Luchechko, Yu.M. (2024), "Green investments as a prerequisite for ecological reengineering of agricultural production", *Ahrosvit*, vol.5, pp. 14—21.

4. Holian, V.A., Zastavnyj, Yu.B., Luchechko, Yu.M. and Korobka, R.V. (2024), "Green investments in environmentally friendly agricultural

production: current realities of attracting and priorities for scaling up", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 6, pp. 12—17.

5. Golyan, V. and Shmarov, D. (2018), "Integrated development of processing and food industries based on waste utilization: institutional prerequisites and investment support", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 13, pp. 10—15.

6. Hromova, O.M. and Markova, T.D. (2010), "The feasibility of using environmentally friendly energy supply technologies at food industry enterprises", *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, vol. 3, pp. 59—62.

7. Illiashenko, I. (2014), "Formation of the franchising system as a factor in solving environmental problems", *Ekonomika pryrodokorystuvannia i okhorony dovkillia*, pp. 27—28.

8. Kozlovtsseva, V.A. (2018), "Organizational and economic principles of implementing environmentally friendly production in the agro-industrial sector", Ph.D. Thesis, Economy, Ukraine Law, Taras Shevchenko National University of Kyiv NAN Ukrainy, In-t probl. rynku ta ekon.-ekol. doslidzh., Odessa, Ukraine.

9. Kozlovceva, V. (2018), "Improvement of the institutional environment for the promotion of environmentally clean production in the agro-industrial field: public and internal corporate level", *Agrosvit*, vol. 13, pp. 63—72.

10. Krysanov, D.F. (2001), "Environmental hazards of the processing industry and tools for its reduction in the transition period", *Visnyk Sums'koho derzhavnoho ahrarnoho universytetu. Ser. Ekonomika ta menedzhment*, vol. 1, pp. 225—229.

11. Krysanov, D.F. (2010), "Quality and safety of food products", *Ekonomika i prohnozuvannia*, vol. 3, pp. 103—119.

12. Mishenin, Ye.V., Dutchenko, O.M. and Mishenina, H.A. (2017), "Socio-economic efficiency of the development of environmentally friendly production in the agro-industrial sector of Ukraine", *Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu. Ser. Ekonomika ta menedzhment*, vol. 12 (74), pp. 147—151.

13. Kharichkov, S. and Andrieieva, N. (2010), "Environmentally friendly production: institutional prerequisites, ways and mechanisms for their activation in Ukraine", *Ekonomist*, vol. 10, pp. 25—29.

14. Khodykivska, O. V. (2015), *Ekologizatsiya ahrarnoho vyrobnytstva: monohrafiya [Greening of agricultural production: monograph]*, NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

Отримано редакцією журналу / Received: 06.05.26

Прорецензовано / Revised: 14.05.26

Дата публікації / Published: 21.05.26